

Sygn. akt II CSK 582/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 maja 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

w sprawie z powództwa B. M.

Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W.
przeciwko Zakładom [...]

Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w G.
o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 5 maja 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 18 marca 2015 r.,

1) oddala skargę kasacyjną;

**2) zasądza od strony powodowej na rzecz strony pozwanej
kwotę 1800 zł (jeden tysiąc osiemset) tytułem kosztów
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 7 sierpnia 2014 r. zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 86 100 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 28 listopada 2012 r. tytułem prowizji factoringowej za okres od marca do września 2012 r.

Po rozpoznaniu apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny zaskarżonym wyrokiem zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że powództwo oddalił.

Ustalenia faktyczne przedstawiały się następująco:

W dniu 6 grudnia 2004 r. strony zawarły umowę factoringu. Zgodnie z postanowieniem § 1, miało to umożliwić pozwanej - faktorantowi przyznawanie jej kontrahentom typowych kredytów kupieckich, a jednocześnie dysponowanie kwotami objętymi wystawionymi w stosunku nich fakturami, w drodze nabywania przez powódkę - faktora wierzytelności pozwanej wobec jej odbiorców (dłużników) i uzyskanie w zamian zapłaty w uzgodniony sposób. Celem zawarcia umowy była poprawa przepływów finansowych w przedsiębiorstwie faktoranta.

Pozwana zbyła na rzecz powódki wszystkie swoje wierzytelności z tytułu sprzedaży i dostawy towarów lub świadczenia usług, względem swoich dłużników, wskazanych w wykazie, które powstały po zawarciu umowy. Nabywanie wierzytelności następowało zgodnie z postanowieniami umowy i stanowiących jej integralną część ogólnych warunków factoringu i szczególnych warunków factoringu. Faktor prowadził konta rozliczeń z dłużnikami oraz inkaso należności na drodze pozasądowej i w postępowaniu sądowym. Za nabycie wierzytelności płacił faktorantowi cenę nabycia – kwotę wierzytelności. Na jej poczet wypłacana była zaliczka w ramach limitów finansowania ustalonych w warunkach factoringu, w wysokości 80% ceny. Wypłata była dokonywana w najbliższym, przypadającym po przekazaniu wierzytelności terminie finansowania. Suma wypłaconych faktorantowi zaliczek na poczet ceny nabycia istniejących wierzytelności nie mogła przekroczyć ram finansowania określonych w szczególnych warunkach factoringu. Ramy te mogły być zmienione w drodze pisemnej decyzji faktora, przy czym obniżenie ich mogło nastąpić w przypadku znacznego pogorszenia sytuacji ekonomicznej faktoranta oraz po podaniu przyczyny przez faktora.

Powódka zobowiązała się także do ponoszenia odpowiedzialności z tytułu ryzyka niewypłacalności dłużników pozwanej i do wysokości ustalonych limitów, zrezygnowała z prawa regresu w odniesieniu do wierzytelności na nią scedowanych. Przyznany indywidualnie dla każdego dłużnika limit był jednocześnie limitem finansowania. Ochrona del credere oznaczała, że powód ubezpieczał każdą wierzytelność w zakładzie ubezpieczeniowym w odniesieniu do ryzyka niewypłacalności dłużników. Za świadczenie usług w ramach umowy faktoringu powódka pobierała wynagrodzenie składające się z prowizji faktoringowej, prowizji del credere, odsetek za zaliczkowanie, opłat za badanie wiarygodności kredytowej dłużników, opłat za prowadzenie windykacji należności, prowizji przygotowawczej.

Umowa została zawarta na czas określony do 12 grudnia 2005 r. Ponadto strony zastrzegły, że jeżeli nie dojdzie do wypowiedziana umowy na piśmie na trzy miesiące przed upływem tego terminu, to każdorazowo będzie ona przedłużana na kolejny rok. Każda ze stron miała prawo natychmiastowego wypowiedzenia umowy, jeżeli druga strona w sposób zawiniony nie wypełniała obowiązków wynikających z umowy lub byłyby jej znane okoliczności podważające zdolność kredytową strony, w szczególności takiego pogorszenia sytuacji ekonomicznej, że nie można oczekiwać zadowalającej współpracy. Wszelkie zmiany umowy wymagały także formy pisemnej. Szczegółowe zasady współpracy stron obejmowały obowiązek faktoranta przekazywania w oznaczonym przez faktora zakresie i terminach - nie później niż w ciągu trzech tygodni od końca kwartału kalendarzowego – dokumentów obrazujących aktualny stan jego finansów. Były to sprawozdania finansowe, zeznania podatkowe oraz informacje o wszystkich istotnych okolicznościach dotyczących przedsiębiorstwa, które mogłyby zagrażać jego wypłacalności lub zdolności do spłaty zobowiązań w terminie wymagalności. Współpraca była kontynuowana do 2012 r. Wielokrotnie zmieniano umowę aneksami. Aneks z dnia 1 sierpnia 2009 r. do szczególnych warunków faktoringu przewidywał, że prowizja faktoringowa będzie wynosić 0,20% zakupionych wierzytelności brutto, jednak nie mniej niż 10 000 zł miesięcznie.

W połowie 2011 r. powódka uzyskała informację o pogorszeniu sytuacji ekonomicznej pozwanej. Na prośbę o wyjaśnienie tej sytuacji pozwana nie odpowiedziała. Pismem z dnia 8 września 2011 r. powódka zniosła ramy

finansowania (ustaliła je na zero), podała, że wywołane to było pogorszeniem sytuacji ekonomicznej pozwanej. W dalszym jednak ciągu wykonywała pozostałe usługi: windykację wierzytelności (wewnętrzną i zewnętrzną), ubezpieczanie należności, rozliczanie, monitorowanie limitów kredytowych poszczególnych odbiorców, prowadzenie on line bazy danych odbiorców i ich rozliczeń, do której pozwana miała dostęp. Wstrzymała jednak przelew środków uzyskanych z windykacji. Pozwana w piśmie z 19 grudnia 2011 r., podpisanym przez zastępcę głównego księgowego, wskazała powodowi nowy numer rachunku bankowego, na który miały być przekazywane środki uzyskane z windykacji; nie wyraziła zgody na sporządzenie aneksu. Następnie w dniu 5 stycznia 2012 r. pozwana poinformowała powódkę, że nie jest zainteresowana kontynuowaniem współpracy na warunkach określonych w umowie; wyraziła wolę natychmiastowego rozwiązania umowy i bez konieczności ponoszenia dodatkowych opłat. Wezwała powódkę do przekazania na rachunek wszystkich jej należności. W kolejnym piśmie z dnia 1 lutego 2012 r. poinformowała ją, że naruszyła ona § 3 umowy przez przetrzymywanie należnych jej środków, zażądała zapłacenia kwoty 388 901,11 zł i wypowiedziała umowę z natychmiastowym skutkiem. Obydwa pisma zostały podpisane przez M. C., działającą z upoważnienia P. P. Powódka w piśmie z dnia 3 lutego 2012 r. zakwestionowała skuteczność oświadczeń, wobec braku umocowania osoby, która je podpisała, a ponadto wypowiedzenia umowy dokonano z przekroczeniem terminu. Pozwana wezwała powódkę do zapłaty kwoty 388 901,11 zł; zagroziła zainicjowaniem postępowania sądowego. W dniach 10 i 13 lutego 2012 r. powódka przekazała na rachunek pozwanej łącznie kwotę 362 275,96 zł, po uwzględnieniu swojego wynagrodzenia za styczeń i luty 2012 r. Pozwana utrzymywała, że do rozwiązania umowy doszło w dniu 8 września 2011 r., kiedy powódka zniósła limit finansowania i wezwała ją do zapłaty kwoty 26 628,15 zł, przysługujących jej zgodnie z umową oraz kwoty 21 496,93 zł jako odszkodowania w postaci odsetek ustawowych od sum należnych na podstawie umowy.

Powódka wystawiła siedem faktur dotyczących zapłaty przez pozwaną kwot po 12 300 zł miesięcznie, zaznaczając, że stanowią one prowizję faktoringową za okres od marca do września 2012 r. W piśmie z dnia 28 września 2012 r. złożyła oświadczenie o wypowiedzeniu umowy faktoringu ze skutkiem natychmiastowym,

wobec nieuregulowania należności określonych fakturami, nieprzekazania dokumentów finansowych za III i IV kwartał, niepoinformowania o zajęciach komorniczych rachunków bankowych, zmianach zarządczo – właścicielskich oraz przyjęcia zapłaty bezpośrednio od dłużnika wierzytelności objętych umową faktoringu. Pismem z dnia 19 listopada 2012 r. powódka wezwała pozwaną do zapłaty kwoty 86 100 zł, czego ta nie uczyniła.

Sąd Okręgowy uznał, że zgodnie z § 3 pkt 4 umowy faktoringu, ramy finansowania mogły być obniżone decyzją faktora, w przypadku pogorszenia sytuacji ekonomicznej faktoranta, a skoro nie został określony zakres obniżenia, to była możliwość obniżenia ich do zera. Podjęcie takiej decyzji we wrześniu 2011 r. było uzasadnione. Stwierdził, że oświadczenie powoda o obniżeniu ram finansowania nie spowodowało rozwiązania umowy faktoringu, doprowadziło natomiast do zawieszenia wypłaty pozwanej zaliczek na poczet ceny nabycia wierzytelności. Nie została wyłączona możliwości nabywania przez powódkę wierzytelności, zmodyfikowało jedynie sposób zapłaty ceny. Powódka pozostawała w gotowości do świadczenia usług wynikających z umowy faktoringu i w dalszym ciągu wykonywała część tych usług. Oświadczenia pozwanej o wypowiedzeniu umowy uznane zostały za bezskuteczne, z uwagi na złożenie ich przez nieuprawnioną osobę, a to z 5 stycznia 2012 r. oświadczenia tego rodzaju w ogóle nie zawierało. Przechowywanie przez powódkę kwot uzyskanych od dłużników pozwanej nie było bezprawne. Zmiana numeru rachunku bankowego pozwanego powinna być dokonana aneksem. Pozwana nie zakwestionowała skutecznie obowiązku zapłaty należności określonych fakturami.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia Sądu Okręgowego. Podkreślił, że strony rozróżniały i oddzielały opłaty za nabywanie wierzytelności i opłaty za pozostałe usługi. Przedłożone przez powódkę faktury dotyczą zapłaty prowizji faktoringowej za okres od marca do września 2012 r., należnej w związku ze świadczeniem usług na rzecz pozwanej, dotyczących nabywania wierzytelności. Nie ma zatem znaczenia czy powódka w okresie, za który wystawiła faktury świadczyła na rzecz pozwanej inne usługi, skoro nie dochodzi za nie wynagrodzenia. Powódka nie wykazała, że w okresie, za który dochodzi prowizji kupowała jakiegokolwiek

wierzytelności. Umowa faktoringu ma charakter umowy wzajemnej, a zatem brak świadczenia przez powódkę na rzecz pozwanej zwalniał ją z obowiązku zapłaty.

Powódka w skardze kasacyjnej podniosła zarzut błędnego zastosowania art. 65 § 1 i 2 w związku z art. 487 § 2 k.c., które polegało na przyjęciu, że nie należała jej się prowizja z tytułu nabywania wierzytelności, przewidziana umową faktoringu jako płatna w minimalnej wysokości bez względu na faktyczne nabycie wierzytelności w danym okresie. Podniosła, że błędnie Sąd zastosował także art. 477 § 1 oraz 735 § 1 w związku z art. 750 i 353¹ k.c., uznając, że powódka nie ma prawa do prowizji, pomimo prawidłowego wykonywania umowy, a w tym gotowości do nabywania wierzytelności. Nieprawidłowa wykładnia art. 487 § 2 k.c. polegała na przyjęciu, że pozwana była zwolniona z obowiązku zapłaty prowizji, z uwagi na brak świadczenia, podczas gdy zawiera on jedynie definicję umowy wzajemnej; nie wynika z niego obowiązek oceny ekwiwalentności świadczeń jedynie przy zastosowaniu kryteriów obiektywnych. Skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenia co do istoty sprawy przez uwzględnienie powództwa, ewentualnie uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istotą umowy faktoringu jest stworzenie możliwości finansowania bieżącej działalności gospodarczej faktoranta, który odracza swoim kontrahentom termin zapłaty za towar lub wykonaną usługę; udziela im tzw. kredytu towarowego. Faktorant otrzymuje natomiast od faktora, niezwłocznie po wykonaniu umowy z kontrahentem, znaczącą część przysługującej mu należności pieniężnej w postaci zaliczki z tytułu nabytej przez niego wierzytelności. Z reguły faktor zobowiązuje się także do świadczenia na rzecz faktoranta, na stałych zasadach, usług polegających na zarządzaniu wierzytelnościami i kontroli płynności na rachunku obrotów bieżących. Strony mogą swobodnie ukształtować treść umowy faktoringu, stosownie do art. 353¹ k.c., jako umowę mieszaną, złożoną z kilku umów typowych, regulowanych ustawowo lub będących połączeniem czynności faktycznych i prawnych. Interpretacja tej umowy powinna być dokonywana według zasad przewidzianych dla umów w ogólności, przy uwzględnieniu stosownych unormowań

dotyczących umów nazwanych, w takim zakresie, w jakim wskazuje na to porozumienie stron oraz założone właściwości faktoringu. Jest to umowa odpłatna; faktorant w zamian za przelaną wierzytelność otrzymuje cenę, której wysokość uzależniona jest od kilku czynników, w szczególności od zakresu przyjętego przez faktora ryzyka niewypłacalności dłużnika. Wynagrodzenie faktora ma mieszany charakter, łączący elementy prowizji oraz odsetek za okres od dnia wypłaty do dnia wymagalności albo zapłaty. Umowa faktoringu należy do umów dwustronnie zobowiązujących, konsensualnych, odpłatnych i wzajemnych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego i literaturze wypracowane zostały cechy charakteryzujące umowę faktoringu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2003 r., V CKN 218/01, OSNC 2004 nr 7-7, poz. 116; z dnia 3 października 2007 r., IV CSK 160/07, OSNC 2008 nr 12, poz. 141; z dnia 17 października 2012 r. I CSK 56/12, niepubl.); zajęte w nich stanowiska zostały podzielone przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej.

Umowa wzajemna, zgodnie z art. 487 § 2 k.c., jest umową dwustronnie zobowiązującą, w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej. Do jej istoty należy więc łącząca świadczenia stron, które nie muszą być obiektywnie równoważne, czy też ekwiwalentne, a o tym czy będą i w jakim zakresie, decyduje wola i wspólny zamiar stron. Obiektywna ekwiwalentność stanowi element oceny w kontekście przesłanek wyzysku (art. 388 § 1 k.c.). Do umów wzajemnych z mocy ustawowego ukształtowania należy przykładowo umowa sprzedaży, umowa o dzieło. Strony mogą w ramach odpłatnych umów dwustronnie zobowiązujących określić, jako wzajemne, dowolne świadczenia.

Zawarta przez strony umowa była umową faktoringu, na którą wskazywał jej cel i istota oraz uzgodniony przedmiot. Zasadniczym jej elementem była umowa przelewu wierzytelności (art. 509 i nast. k.c. oraz art. 535 i nast. k.c.), połączona ze świadczeniem przez faktora opisanych usług (art. 734 i nast.). Nie budziła wątpliwości odpłatność i wzajemność tej umowy oraz ściśle powiązanie świadczeń obu stron. Przelew wierzytelności był sprzężony z zapłatą zaliczki na poczet ceny, której wysokość wyznaczały ramy limitów finansowania. Prowizja faktoringowa odnosiła się do zakupionych wierzytelności, których obsługę sprawował faktor.

Nie zasługiwał na podzielenie zarzut błędnego zastosowania art. 65 § 2 (§ 1 dotyczy jednostronnych oświadczeń woli) w związku z art. 487 § 2 k.c. Postanowienie w punkcie I. 2 ust. 2 szczególnych warunków faktoringu objętych aneksem z dnia 1 sierpnia 2009 r. stanowiło, że prowizja faktoringowa, to 0,20% zakupionych wierzytelności brutto, jednak nie mniej niż 10 000 zł miesięcznie. Wykładnia językowa wskazuje na ścisłą więź tej opłaty z zakupionymi wierzytelnościami i do przelewu wierzytelności odnosi się opłata, także ta w minimalnej wysokości. Niezależnie od tego, że brak jakiegokolwiek zastrzeżenia zapłaty tej należności w oderwaniu od nabycia wierzytelności, to za stanowiskiem powódki nie przemawia także zgodny zamiar stron i cel umowy, które wynikają jej z § 1 i 2 i były podłożem nawiązania współpracy. Analiza ogółu postanowień umowy i obu rodzajów warunków faktoringu prowadzi do wniosku, że każde działanie stron było związane z odpłatnością wyraźnie i szczegółowo określoną, brak natomiast działań, które miałyby być podejmowane bez zapłaty, czy też wnoszenie opłat bez wzajemnych świadczeń. Powódka nie przedstawiła żadnych argumentów przemawiających za tezą, że pozwana powinna płacić prowizję nawet w sytuacji, gdy nie było sprzedaży wierzytelności.

Nie zasługiwało na podzielenie twierdzenie, że przyjęta przez Sąd Apelacyjny wykładnia art. 487 § 2 k.c. doprowadziła do zwolnienia pozwanej z obowiązku spełnienia świadczenia. Wynikającą ze wzajemności i odpłatności umów dwustronnie zobowiązujących ekwiwalentność świadczeń, strony przyjęły jako założenie ukształtowania ich wzajemnych obowiązków i uprawnień. Z ich subiektywnej oceny wynika szerokie uregulowanie płatności odnoszących się do umówionych czynności.

W art. 477 § 1 k.c. uregulowane zostały skutki zwłoki dłużnika, przyznające wierzycielowi żądanie wykonania zobowiązania oraz naprawienia szkody. Powódka nie wykazała zwłoki pozwanej w zapłacie prowizji faktoringowej, pominęła przyczyny, które doprowadziły do powstrzymania się pozwanej ze zbywaniem na jej rzecz wierzytelności, jak też niepowstanie obowiązku zapłaty. Zniesienie ram limitów finansowania, pomimo uprawnienia do ich obniżenia, doprowadziło do wyłączenia odpłatności za wierzytelności, które miały być sprzedawane oraz niemożności realizowania celu i istoty umowy. Rozważanie dopuszczenia

świadczeń przez pozwaną, polegających na sprzedaży wierzytelności bez zapłaty, nie znajduje podstawy ani w treści umowy, ani w prawnych uregulowaniach. Skarżąca bezzasadnie połączyła gotowość do świadczenia usług z zapłatą prowizji faktoringowej, która się należała w sytuacji sprzedania wierzytelności. Nie były przedmiotem roszczenia powódki należności związane z gotowością powódki do świadczenia usług przewidzianych umową, a zatem nie mogło dojść do naruszenia art. 735 § 1 w związku z art. 750 i 353¹ k.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

aj

kc